

Лариса Ігнатенко

Київський національний лінгвістичний університет

м. Київ

Віктор Рахнянський

кандидат філологічних наук

Київський національний лінгвістичний університет

м. Київ

МОДЕЛІ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЛІТЕРАТУРІ ЧИКАНО

Мексикано-американські письменники в надрах своєї культурної традиції формують особливу проблематику ідентичності, а також варіанти взаємозв'язку особистісного первня і культурного досвіду своєї етнокультурної групи. Для пограничної культури, якою є культура чикано, проблема самоідентифікації є найважливішою і вирішується особливо болісно: персонажі етнічних літератур, поєднуючи в собі індивідуальну свідомість і свідомість своєї спільноти, роблять спроби осмислення усіх шарів своєї «розколотої» ідентичності. Моделі етнічної ідентичності, що конструюються у творчості сучасних письменників-чикано, певною мірою суперечливі через низку чинників, серед яких дослідниками виокремлюються особливий «метисний» менталітет і психологія, що характеризується, з одного боку, відчуженням, переслідуванням, самозапереченням, асиміляцією і амбівалентністю, з іншого – постійним пошуком ідентичності на рівні родини, спільноти американського суспільства [9].

Знані дослідники мексикано-американського феномену в культурі США, Хуан Брюс-Новоа та Вільям Нерісіо, підсумували дуальність природи психіки чикано. Перший науковець схиляється до радше успішного поєднання двох елементів мексиканського та англо-американського у конституюванні бікультурної ідентичності чикано – за варіантом «ідентичність-через-дефіс»; він називає таку модель ідентичності простором між двома полюсами, таким, що постійно трансформується, відповідаючи викликам сучасного світу [6, с. 27-28]. Другий

вчений трактує статус мексикано-американця, згідно моделі ідентичності, що розглядається, як дивної, непередбачуваної, а іноді й небезпечної суміші двох культурних первнів. Зі спостережень В. Нерісіо важливим для цього дослідження є те, що такий шлях результує з більшою вірогідністю в алієновану суб'єктність, індивід приречений на безнастанні пошуки внутрішньої гармонії і місця [6, с. 169].

Чикано, будучи бікультурними індивідами, у метафоричному сенсі є людьми без країни, місця укоріненості свого народу. Мануель Рамірез дає наступне визначення поняттю «бікультурна особа»: за такої ситуації людина потрапляє у лещата двох культур. Через неможливість, у більшості випадків, наслідувати поведінкові моделі двох культур, вона не в змозі ідентифікувати себе з жодною. Конфлікт культурних цінностей призводить до виникнення дискомфортного відчуття незахищеності, дезорієнтації, порушення внутрішньої погідності. Вирішення конфлікту найчастіше відбувається шляхом вибору однієї етнокультурної групи і відмови від іншої [10, с. 47]. Згадуваний вище дослідник мексиканської та мексикано-американської культур М. Рамірез склав порівняльну таблицю на тему родинних зв'язків у мексиканській та англо-американській картині світу. Згідно її даним, мексиканці поцінують такі речі, як відданість родині, превалювання сімейних зв'язків над товариськими, повага до старшого покоління, суворі правила виховання дітей, особливе місце матері в структурі роду. Англо-американська культура фокусує свою увагу на протилежних поняттях: індивідуалізмі, незалежності, самопокладанні, асертивності та амбіційності [10, с. 48].

Консервативний шлях моделювання етнічної ідентичності мексикано-американців найбільш часто зустрічається в літературі чикано. Зауважимо, що в цілому він характерний для буремних 1960 – 1970-х років, відзначених активними політичними акціями мексикано-американців. У літературознавстві цей період отримав назву літературного «ренесансу» чикано.

На цьому етапі модель етнічної ідентичності в літературі репрезентована у двох основних формах: традиціоналістській (мексиканській), що виражалася у

ствердженні своєї культурної самобутності, та запозиченій (американській), характерною рисою якою стала мімікрія. У розглянутий період література чикано знаходилась у пошуку національних мотивів, оригінальної художньої мови. «Ренесанс» чикано став епохою духовного самопізнання цієї етнокультурної групи. Мексикано-американські митці поставили у центр зображення Людину-Чикано, розвиваючи як центральну тему своєї творчості пошук нею власної ідентичності: «письменники чикано у цьому пошуку акцентують увагу на природному плюралізмі мексикано-американців, вважаючи їх єдиними людьми, можливо, за винятком гавайців, із більшою претензією на універсальність» [1, с. 103].

Прихильники консервативної моделі етнічної ідентичності змінили фокус своєї уваги з порівняння сучасної спільноти із поколінням батьків на співвіднесення її із американським суспільством. Наступні рядки є промовистими щодо духу того часу: «Я – чикано, я вкорінений в цю землю і є творінням унікального історичного досвіду. Моя ідентичність обирає мексиканську і американську частки, але найбільше вона пов'язана із тією землею, що оскаржується, – Ацтланом. <...> Я маю право на міжрасовий шлюб, економічну незалежність на усіх соціальних рівнях, політичне самовизначення всередині американського суспільства» [5, с. 90]. Покоління «шістдесятих» усвідомлювало, що, незважаючи на статус легальних громадян Америки, вони не мали таких привілеїв та прав, як «біле» населення. Тому вони почали ставити питання щодо свого місця в суспільстві.

Ідея Ацтлану як символічного місця походження чикано відбилась у концепції пограниччя мексикано-американської феміністки Глорії Анзальдуа. Вона стверджує, що пограниччя, локус, у якому живуть сучасні чикано, там, де третій і перший світи взаємодіють один з одним і де постійно ллється кров доти, доки не народиться щось нове, позначене дефісом, який буде не межою абсолютного розділення, а мостом, а отже, образом об'єднуючим [8]. Іншим прикладом використання образу Ацтлану може бути широко відома країна Сапогонія, створена у творах Ани Кастільо, «країна пограниччя <...> між сучасним США, Центральною і Південною Америкою і Європою, «звідки родом усі культурні гібриди, незалежно від їхньої етнорасової приналежності» [4].

Отже, консервативна модель етнічної ідентичності мексикано-американців, описана на прикладі складових культурного досвіду чикано 1960-1970-х років, є культурно-екстремістською і деструктивною в основі тенденцією через її намагання «бути замкненою у собі під гаслом – наш кордон не зрозуміє ніякий інший кордон» [4, с. 170]. Ця модель чикано-ідентичності достатньо різко була протиставлена офіційній американській.

Модель плюралістичної множинної етнічної ідентичності зародилась на початку 1980-х років з метою врівноважити дві попередні моделі. Її виникнення обумовлено суттєвою ознакою сучасного життя етнокультурної групи – ситуації соціальних змін. За цих умов спостерігається процес активної трансформації цінностей, ідеалів. Своєю чергою, художня літературна традиція відбиває специфічну проблематику ідентичності індивіда кінця ХХ-го – початку ХХІ-го століття. Твори сучасних авторів чикано описують культурний досвід своєї етнокультурної групи, базований на естетиці сучасного пограниччя з акцентом на бікультурності і білінгвальності мексикано-американців.

Отже, пластична гібридна модель етнічної ідентичності здатна відобразити відкритий дискурсивний контекст культурного досвіду чикано. Увібравши в себе субкультурні етнічні складові поряд із глобалізаційними факторами, ця модель етнічної ідентичності може розглядатися як така, що не суперечить національній культурній традиції Сполучених Штатів Америки.

Взаємодія культурних традицій у сучасному світовому просторі породжує феномен контактних літератур. Скажімо, вчений-лінгвіст Брадж Качру називає такі літератури «продуктом творчості мультикультурних і мультилінгвальних мовних спільнот» [7, с. 125]. Отже, мультикультурне середовище створює феномен транскультурності, яка припускає інтеракцію за межами культур, тобто, сигніфікує про явища універсальні для людства.

Транскультурна взаємодія вітає існування розбіжностей, але вони сприймаються не як бар'єри, а навпаки в них вбачається консолідуюча основа. На думку М. Тлостанової, категорія транскультури позиціонується як поліфонічна множинність живих культур поза територіальними, ментальними чи культурно-історичними

межами [3, с. 116-134]. Концепція транскультурації ставить під сумнів монокультурну природу сучасної багатонаціональної нації-держави як конструкта, історично та географічно обмеженого, вона спростовує міфічний погляд на «чисту» культурну ідентичність [3, с. 273-274]. Науковці підкреслюють, що базис транскультурної парадигми у культурному полілозі, в якому не має відбуватися повного синтезу, злиття, культури в її межах зустрічаються, взаємодіють, але не гомогенізуються.

Серед безлічі свобод транскультурний суб'єкт отримує можливість конструювання власної особистості, у тому числі творчої, а також, на думку Михайла Епштейна, свободу від культури, в якій він народився і був вихований: «Багато людей, які залишають географічне місце власної культури, до останніх днів життя залишаються бранцями її мови і традицій. Разом з цим ті іммігранти, які відмовились від минулого, потрапляють у полон іншої культури, що отримали взамін. Здається, лише їхня менша частина, долучаючись до двох або кількох культур, зберігає свободу від них» [2]. Транскультурація звертає увагу на феномен взаємної гібридизації культур, що контактують між собою, яка не має завершення і є джерелом зростаючої кількості комбінацій локальних історій, культурних кодів і смислів. Треба зауважити, що особлива увага надається простору культурної проміжності. Акцент на злитті культур і на принципово незавершеному процесі їхнього змішування – основна відмінність концепції транскультурації від концепції акультурації, в якій є важливим односторонній вплив, завершеність засвоєння однією культурою кодів і смислів іншої.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронченко Т. В. Мексикано-американский феномен в литературе США. Москва : МГУ, 1992. 232 с.
2. Тлостанова М. Транскультурация как новая эпистема эпохи глобализации. Москва : Вестник РУДН, Серия Философия, 2006. № 2 (12). С. 5–16.
3. Тлостанова М. В. Постсоветская литература и эстетика транскультурации. Жить никогда, писать ниоткуда [Текст]. Москва : Едиториал УРСС, 2004. 416 с.

4. Тлостанова М. В. Проблема мультикультурализма и литература США конца XX века [Текст]. Москва : ИМЛИ РАН: Наследие, 2000. 400 с.
5. Anaya R. Heart of Atllan. New York: Vintage Books, 1976. 215 p.
6. Bruce–Novoa J. Canonical and Non-Canonical Texts. The Americas Review, 1986. Volume 14. P. 119–135.
7. Chanady A. Hybridity as an Imaginary Signification. Montreal, 1997. 201 p.
8. Gilmore L. Autobiographies: A feminist theory of women’s self-representation. Ithaca and London : Cornell University Press, 1994. 255 p.
9. Guajardo, P. Chicano Controversy: Oscar Acosta and Richard Rodriguez. New York : Penguin Group, 2002. 133 p.
10. Marquez A. A Discordant Image: The Mexican in American Literature. Minority Voices. 1983. Volume 5. P. 41–51.